

PERVIVÈNCIA A LES COMARQUES GIRONINES DEL RÈGIM SENYORIAL D'ARREL MEDIEVAL A L'EDAT MODERNA

JAUME SOBREQÜÉS I CALLICÓ
Universitat Autònoma de Barcelona
GASPAR FELIU I MONTFORT
Universitat de Barcelona

INTRODUCCIÓ I PROPÒSIT

És prou conegut que el règim senyorial no s'esgota amb l'Edat Mitjana, sinó que traspasa incòlume tota la modernitat. Però aquest és un fet tan sabut com regularment oblidat: sembla com si la Sentència arbitral de Guadalupe, en lloc de resoldre uns conflictes puntuals, si bé importants, hagués creat tot un nou ordre al camp¹; i ens sobta quan sorprenem la continuïtat, i sobretot la voluntat de continuïtat, al llarg de l'Edat Moderna.

Aquesta comunicació no té cap altra finalitat que la de presentar un testimoni d'aquesta continuïtat. Es tracta d'un petit volum manuscrit, conservat a l'Institut Municipal d'Història de Barcelona, vademècum possiblement d'una dinastia de notaris de Girona i després de Barcelona, recopiat finalment en aquesta darrera ciutat: aquestes hipòtesis indemostrablès explicarien bé el desordre dels apuntaments, a vegades repetitius, i el fet que una sèrie de notes semblin preses a Girona a la primera meitat del segle XVII, mentre que la còpia conservada es devia fer a Barcelona i no abans de 1746, any en què va ser establerta la llista dels notaris i la relació dels protocols dels notaris difunts que estaven a la custòdia de cadascun d'ells. És més, a partir d'aquesta data el manuscrit degué ser utilitzat durant algun temps, ja que s'hi fan constar els canvis ocorreguts en els titulars d'algunes notaries.

Fa uns anys l'arxiver i historiador Josep M. Madurell publicà *in extenso* una altra còpia², sensiblement idèntica, però amb variants, del mateix manuscrit, que aquest autor afirma que és del 1767. Aquest fet ens evita de publicar aquell que avui presentem. El treball de Madurell no portava, però, en prou feines cap comentari, malgrat l'evident interès que ofereix per a l'estudi d'alguns aspectes del règim senyorial català.

Allò interessant per a la nostra finalitat és que les notícies recollides a Girona i referents en gran part a l'explicitació de termes o institucions senyoriales, o

¹ Només estudis recents, els més característics i peoners dels quals són els d'Eva Serra, han posat en qüestió la visió tradicional de les transformacions que comportà la Sentència de Guadalupe. EVA SERRA, «El règim feudal català abans i després de la sentència arbitral de Guadalupe». *Recerques*, n.º 10, p. 17-32. Per a la pervivència del feudalisme a l'època moderna, vegeu Sebastián PARÉS, «Reminiscencias feudales en un capbreu del siglo XVII». *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, II (Barcelona, 1950), págs. 275-295.

² Josep M. MADURELL MARIMÓN, *Derechos enfitéuticos en la diócesis gerundense*, «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses», XVI (Girona, 1963), págs. 249-297. Vegeu també: Angeles MASIÀ DE ROS, *Derechos señoriales y dominicales en la comarca de Gerona*, «Anuario de Historia del Derecho Español», XIX (Madrid, 1948-1949), págs. 547-556.

almenys necessàries per al manteniment dels drets senyorial, i que ja devien ésser de coneixement poc comú a la primera meitat dels s. XVII, fossin considerades encara dignes de ser tornades a copiar a la segona meitat del segle XVIII: gairebé no es podria trobar demostració més clara de la pervivència del règim senyorial que aquesta necessitat sentida de disposar de les claus per a desentrellar els punts foscos. La font principal utilitzada per l'autor són les *Consuetudines Civitatis et Diocesis Gerundensis*³, si bé també trobem de vegades paràgrafs o arguments que procedeixen de tractadistes com Mieres, Socarrats o Solsona⁴ i en determinats cassos l'autor es va documentar personalment interessant-se per plets o capbreus que li permetessin d'aclarir els seus dubtes.

EL MANUSCRIT

Es tracta del manuscrit A-12 de l'Institut Municipal d'Història de Barcelona. És un llibret en 8.º, enquadernat en pergami, de 95 folis dobles més uns quants en blanc al final. A la portada, amb lletres cada cop més borroses, que resulten gairebé il·legibles al final, diu «*Llibre om son los noms dels notaris de Gerona i la taca de las medidas del bisbat de Gerona después de la reducción*».

Una reconstrucció de l'índex seria la següent:

«*Catalogus nottariorum publicorum Gerundae*» (fol. 1).

«*Processus fulminatus super pocsessione adipicenda de proprio simplici beneficio Ecclesiastico Cappellaniae forçan nuncupato in Parroquiali Ecclesia loci de Espinavesa Gerundensis diocesis fundato in favorem Salvii Coll clerici*» (fol. 9).

«*Numerus foriscapiorum, laudimiorum et aliorum jurium Dominorum Directorum Diocesis Gerundae*» (fol. 12).

«*De aliquibus monetis veteribus*» (fol. 13 v.º).

«*De tinensas de terra*» (fol. 14).

«*Iura sequentia reperiuntur in Cathalonia super aliquibus Hominiibus proprii Emphiteotis et aliis personis*» (fol. 16 v.º).

«*Modo de capbrevar lo home propriu*» (fol. 17).

«*Mesuras de Barcelona en gra*» (fol. 20).

«*Mesuras de Gerona*» (fol. 21 v.º).

«*Aransel o llista dels notaris públichs de Barcelona*» (vol. 40 v.º).

«*Catalogo dels Notaris axi Públichs de Número de Barcelona com dels Notaris Públichs Reals Col·legiats que en lo mes de desembra de 1746 viuen y de las escripturas públicas que quiscun de ells regeix*» (fol. 84 v.º).

«*Summarium Lucernae Laudemiorum Francisci Solsona V.I. Professori Acutissimi Notarique Publici Barchinonae*» (fol. 88).

«*Comta de lluymses de Vendas dins Barcelona, y lo alou és de Iglésia*» (fol. 92 v.º).

«*De Fathicis*» (fol. 94 v.º).

³ De les *Consuetudines Civitatis et Diocesis Gerundensis* se n'han fet diferents edicions, però cap de crítica. Utilitzem la primera d'elles, la publicada per Artur CORBELLA, «*Consuetudines Civitatis et Diocesis Gerundensis*». *Estudis Universitaris Catalans*, vol. III (1909), p. 54-64, 149-154, 245-252, 333-343, 450-458, 535-541. Les altres edicions estan ressenyades a Santiago SOBREQÜÉS I VIDAL, *Historia de la producció del dret català fins al decret de Nova Planta*. Girona, 1978.

⁴ Thomam MIERES, *Apparatus super constitutionibus Curiarum Generalium Cathaloniae*, per... Barcelona, 1621. Joannis de SOCARRATIS, *In feudorum Consuetudines Cathaloniae Principatus, commentaria, doctissima, in quibus, quod ad id genus attinet, nil scitu dignum neglectum voluit*. Lugdini, 1551. Francisci SOLSONA, *Lucerna Laudemiorum, omnia emphyteuseos iura complectens*. Barcelona, 1556.

«Morabatí. Comte del modo que se ha de dividir lo Morabatí del precari entre los senyors» (fol. 95)⁵.

LA PREOCUPACIÓ PEL MANTENIMENT DE LES RENDES SENYORIALS

Tret de l'agenda pràctica que representen les llistes de notaris, tant de Girona com de Barcelona, les anotacions es refereixen directament o indirecta a la conservació dels drets senyorials. Per a posar una mica d'ordre en la seva multiplicitat i en el desgavell de la còpia tal i com ens ha arribat, podem distingir tres grans grups d'apuntaments que fan referència respectivament a enunciar o explicar determinades institucions, a indicar les quantitats o parts a pagar per cada concepte o bé a assenyalar les equivalències de monedes, mides i mesures.

Les institucions

Els drets del castell termenat són enumerats en una llista⁶ copiada sense cap comentari i que no sabem d'on treu, ja que no correspon a l'enumeració de les *Consuetudines*⁷ ni és tampoc un resum dels comentaris de Mieres, donat que no distingeix, com fa aquest, entre els drets propis i imprescriptibles del castell termenat i els drets afegits, i a més la llista d'aquests és incompleta respecte a la de Mieres⁸: hi manquen els bans i penes, els drets sobre caça i pesca i la preferència en la venda del vi.

Trobem també una enumeració dels mals usos⁹, seguida de la menció de la Sentència arbitral de Guadalupe i de la taxa de redempció dels mals usos. Cal remarcar que, contra allò que sempre s'ha dit, la Sentència no va abolir els mals usos, sinó que els va commutar per un pagament fixe anual de tres sous (o la part proporcional si no s'estava subjecte a tots els mals usos); aquest cens podia ser quitat per 60 sous a voluntat del pagès, que d'aquesta manera feia desaparèixer la seva subjecció. Si, però, per alguna raó es mantenia el pagament anual, la condició de remença¹⁰ i la subjecció als sis mals usos podien pesar sobre el mas fins a l'abolició de l'Antic Règim. I això l'autor del manuscrit ho tenia ben pre-

⁵ Publiquem en Apèndix els fols. 12-39.

⁶ Fol. 13.

⁷ *Consuetudines*, p. 454. Ens referim, com ja ha quedat dit, a l'edició de Corbella.

⁸ MIERES, *Apparatus...*, p. 48-49.

⁹ P. 12 v.º. *Constitucions i altres drets de Catalunya*, Barcelona 1704 (reedició, Barcelona, 1975), lib. IV, tit. XIII, n.º 2, p. 126-137. Al manuscrit la sentència es atribueix a Saragossa a la mateixa data (21 d'abril) però d'un any més tard (1487). En canvi l'explicació que segueix (i potser aquesta sigui la causa de la confusió) prové de la interpretació de la Sentència feta a Saragossa el 9 de gener de 1488. *Constitucions*, lib. IV, tit. XIII, n.º 3, p. 137-140.

¹⁰ *Constitucions*, id., p. 128, l.ª col. «jatsie que per Usatges de Barcelona, e Constitucions de Catalunya sien fundadas las ditas Remença personal, Intestia, Xorquia e Cugucia, e las ditas Arcia, e Ferma despoli sien per consuetut introduidas, (...) attes que los dits mas usos, per molts e diversos abusos que de ells se han seguit, contenen evident iniquitat (...) e attes que los dits mals usos, si fossen temperats, reduits e limitats a alguna moderació, serien tolerables (...) (col 2.ª) sententiam, arbitram e declaram, que los dits mas usos no sien ne se observen, ne hajan loc, nes pujan demanar, ne exigir dels Pagesos, ne de sos descendents (...) Pero perque a alguna moderatio se portien reduir, e axi podrien subsistir segons dit es, per tant en satisfactio, e compensatio de aquells pronuntiam, e declaram, los dits Pagesos esser obligats, e tenguts dar, e pagar per cascun capmas sexanta sous de moneda Barcelonesa, o tant cens, quant montaran los dits sexanta sous barcelonesos, a raho de vint milia per mil, lo qual dit cens se haja a pagar el die que la present nostra sententia se publicara a un any, e de aqui avant quiscun any en semblant die (...) 2. Item sententiam, e declaram que la dita peccunia se entenga esser dada en commutatio sis vol satisfactio, e compensatio dels dits sis mals usos».

sent i coneixia les qüestions suscidades per demandes senyoriales de pagament dels mals usos més d'un segle després de la Sentència, almenys en dos casos, un a Parlavà el 1591 i l'altre a Sant Gregori en 1599¹¹.

Una altra qüestió que l'autor té molt interès a aclarir, i ho fa examinant diversos capbreus i repassant l'obra de Socarrats¹², és veure quines terres havia de capbrevar l'home propi, si les que constaven com a cedides en l'establiment del mas o bé totes les que tingué i no pogués demostrar que eren seves en alou o bé tingudes en emfiteusi d'un altre senyor directe. Tot i que diversos capbreus i sentències de jutges emfiteotecaris que cita i que són de la darrera dècada del s. XVI obliguen a capbrevar com a formant part del mas tot allò que no es pugui demostrar que no hi pertany¹³ i que l'autor confessa que no treu una idea clara dels comentaris de Socarrats sobre aquest punt, es mostra partidari de què l'obligació de capbrevar es limita a les terres que constin en l'establiment del mas.

Indica també l'obligació del pagès de cultivar les terres del mas, sobretot les terres subjectes al pagament de tasca, o si no ho fa, d'«esmenar los passos», que pensem que cal interpretar com que ha de pagar al senyor la part que li podria correspondre si la peça deixada erma hagués estat sembrada¹⁴. I es fa ressò encara d'un altre mal ús no permutat a Guadalupe: la deseixida del mas¹⁵, l'obligació de pagar 2 sous per lliura (un 10 per cent) ultra el terç, si el pagès venia terres del mas. El paràgraf resulta però contradictori; mentre primerament diu «encara que no estigan per lo senyor del capmàs»¹⁶, al final indica que el pagament afecta només les terres que formen part de l'establiment original i no de les adquisicions posteriors del propietari del domini útil, interpretació, aquesta darrera, que sembla més correcta. Convé indicar que en aquest cas el senyor s'arribava a beneficiar d'un 43,33 per cent del valor de la venda¹⁷.

També dedica atenció a la legislació aplicable per a evitar frau en el cobrament de parts de la collita¹⁸, advertint de l'obligació de batre les garbes obtingudes a les terres obligades al pagament de tasca a part de les no sotmeses a aquesta prestació, citant una sentència del virrei marquès de Tarifa de 1554, sentència donada en arbitri de la disputa entre el monestir d'Amer i els pagesos de la seva vall i que podria ser afegida a la llarga sèrie de disposicions per a evitar els frau en el pagament dels delmes i altres parts proporcionals de les collites (clar indicador d'altra banda de la seva poca eficàcia pràctica), recollides per Eva Serra¹⁹. S'ocupa també del problema de si la menció «*omnibus expletis*» obligava o no

¹¹ Fol. 18 v.º.

¹² Fol. 17.

¹³ Basant-se en què segons les *Consuetudines*, p. 453, el pagès de remença no pot tenir terres en alou sinó en demostra aquesta condició (id., p. 153).

¹⁴ Fol. 18. Ni les *Consuetudines* ni els tractadistes esmentats no parlen d'aquesta qüestió, que però podria ser emparentada amb la prohibició de plantar arbres o bé de construir casa o fer era en terres sotmeses al pagament de tasca, amb la finalitat que el senyor no pugui ser defraudat en el pagament dels fruits que li correspondrien per aquestes terres. *Consuetudines*, p. 247 i 452.

¹⁵ Fol. 19.

¹⁶ Segurament hauria de dir «es tingan».

¹⁷ Un 10 per cent per la deseixida i un 33 per cent pel terç. I si el terç no era confessat sinó reclamat, podia arribar al 60 per cent, ja que en aquest cas la seva tarifa era una meitat del preu de la venda, SOCARRATS, *In tractatum...*, p. 546. Cal tenir present però l'afirmació del manuscrit que un terç d'aquest terç «avant» s'acostumava a perdonar *Consuetudines*, p. 336, de manera que la tarifa màxima quedaria en un 43,33 per cent.

¹⁸ Fol. 16 v.º - 17.

¹⁹ SERRA, *El règim feudal...*, p. 27-31.

a pagar tasca de les olives²⁰, deduït sense massa rigor de l'examen d'un parell de capbreus, que «*omnibus expletis*» no comprèn les olives (perquè el capbreu diu a continuació «*et de fructibus oliveriarum*»), però que si que cal pagar si la frase és «*omnibus fructibus*», perquè aquesta la troba seguida de la menció «*expresse de olivis*». Afegeix també que hi ha una sentència que mana pagar tasca d'olives amb l'excusa que aquestes impedièren un altre cultiu que n'hauria pagat²¹. Finalment recorda que el dret de fadiga, al bisbat de Girona, només pot ser exercit pel senyor si vol retenir el bé, però no per a traspassar-lo a un tercer, cosa que sí és permesa a Barcelona i a Tarragona²².

Tarifes i percentatges

Un altre grup important d'anotacions fan referència als percentatges o quantitats pagadores pels diversos conceptes. Podem començar pels drets de llegítima, o sigui la part de l'herència que obligatòriament ha de ser deixada als fills no hereus, i de quarta trabel·liànica, o sigui la part de la qual un primer hereu gravat pot disposar lliurement.

Sembla que aquests drets hereditaris no tinguessin res a veure amb el tema de les prestacions senyoriales, però resulta que la casuística sobre el tema enllaça amb els mals usos d'intestàcia i d'eixòrquia: el senyor reclamava el terç de la llegítima o de la quarta trabel·liànica del remença mort sense testar o bé sense fills. Mieres fa constar que si bé a Barcelona es considera intestats i eixòrcs fins i tot els infants, a no ser que el pare hagués testat per ells, a Girona l'opinió majoritària dels advocats era que només pertocava dels morts intestats o bé eixòrcs que per la seva edat estaven en condicions de testar o bé de procrear²³. Les *Consuetudines* afegeixen que encara que un remença mori intestat i eixòrc, el senyor només té dret al terç dels béns mobles.

Les proporcions directes a pagar per aquests drets són fàcils: 5 s. per ll. (una quarta part) per la llegítima i 3 s. 8 d. (18,33 per cent) per la quarta trabel·liànica, excepte a Barcelona, on és també una quarta part. La cosa es complicava, però, molt quan es tractava de prestacions de segon grau: llegítima de llegítima, o sigui la part que pertoca al pare (o mare) de la llegítima que corresponia al fill mort intestat dels béns de la mare (o pare) difunt²⁴; o la llegítima de la quarta trabel·liànica, la part que correspondria al pare o mare com a herència sobre els drets de què podia disposar l'hereu gravat, o sigui una quarta part de 3 s. 8 d., que són 11 d.; les tarifes diuen però que la llegítima de la quarta trabel·liànica són 2 s. 2 d. per ll.²⁵ perquè donen la quantitat sumada a la llegítima.

El manuscrit sembla seguir la tarifa de drets publicada per Mieres²⁶, àdhuc en l'exemple que cita. Però així com Mieres fixa la quarta trabel·liànica en 3 s. 8 d. per ll., el manuscrit ho fa només a 3 s. i d'acord amb aquesta base calcula la tarifa de la quarta trabel·liànica en 9 en lloc d'11 d.

²⁰ Fols. 14 v.º - 15.

²¹ Una sentència en aquest mateix sentit va ser donada per l'Audiència de Barcelona l'any 1588 en el plet entre el comanador de l'Espluga Calva, de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem i el poble d'aquest nom. ACA, Monacals, Sant Joan de Jerusalem, armari 7, lligall 1.

²² P. 18 v.º, *Consuetudines*, p. 248 i 336.

²³ *Consuetudines*, p. 334. MIERES, *Apparatus...*, 2.ª part, p. 11.

²⁴ Una quarta part d'una quarta part, o sigui una setzena part: 1 s. 3 d. per ll. MIERES, *Apparatus...*, 2.ª part, p. 15.

²⁵ MIERES, *Apparatus...*, 2.ª part, p. 15.

²⁶ Fol. 13. MIERES, *Apparatus*, 2.ª part, p. 15.

Té més importància, però, la qüestió dels llüïsmes, que al bisbat de Girona, i també a l'hort i vinyet de Barcelona, tenen un tractament especial. Al bisbat de Girona, terç, llüïsme i foriscapi no són considerats sinònims²⁷ sinó que el llüïsme té un significat particular. Terç i foriscapi són deguts al senyor per la venda dels béns establerts, i són taxats en un terç del valor del bé venut si el senyor és avisat abans de la venda, però pugen a la meitat si no ho és; en canvi, el llüïsme és considerat un dret del senyor quan el bé és empenyorat i és tarifat en una desena part del preu de l'empenyorament. Hi ha encara al bisbat de Girona un tercer dret, descrit per Socarrats i també recollit pel manuscrit, anomenat mig terç i mig llüïsme, que pertoca al senyor sobre les coses donades o bé permutades, o sigui les translacions en les quals no hi intervé diner. La seva tarifa, sobre el valor estimat del bé objecte de donació o permuta, és de mig terç i mig llüïsme, o sigui d'una tercera part²⁸. El manuscrit dona però unes tarifes en part diferents, que no sabem si s'originen en errors de còpia o bé responen a increments en les parts pagades. Així²⁹ el terç és tarifat correctament a 6 s. 8 d., però el terç «avant», o sigui no declarat, que és fixat en una meitat, diu el manuscrit que són 10 s. 8 d. per ll.³⁰, mentre que el mig terç és computat correctament a 5 s., o sigui considerant el terç «avant». El llüïsme està correctament tarifat a 2 s. per ll., d'acord amb l'afirmació que es troba en la Constitució de Pere III de 1358 «*la deena part de la valor de aquell Feu, lo qual Luysme propriament en Cathalunya es dit*»³¹.

Pel que fa a la situació de l'hort i vinyet de Barcelona, la descripció que fa el manuscrit s'adapta perfectament a la normativa que resulta de la sentència arbitral de Jaume I³² a partir del resum del treball de Solsona resumit en el mateix manuscrit³³.

Sobre llüïsmes el manuscrit anota també el costum general, molt més laxe que no pas la normativa gironina, costum que considerava «de bona fe» avisar abans de passar l'any de realitzada la compra i només si s'havia deixat transcórrer aquest termini calia pagar el terç «avant»³⁴. Afegeix encara que, en cas de concòrdia, si es traspassava alguna propietat, calia pagar llüïsme, però no si es feia una compensació en diner. Igualment es considerava que calia pagar llüïsme pels arrendaments de més de nou anys i en cas que es fes algun sots-establiment, en aquells llocs que la llei o bé el costum ho permetessin³⁵. Pel que fa a si s'havia de pagar o no llüïsme de les vendes a carta de gràcia, l'autor troba més encertada la pràctica de Girona de pagar la meitat del llüïsme a la venda

²⁷ SOCARRATS, *In tractatum...*, p. 544 i 546. MIERES, *Apparatus*, 1.ª part, p. 386.

²⁸ «Et est medius tertius medietas tertii directi, et medietas laudimii directi est medium laudimium» SOCARRATS, *In tractatum...*, p. 546.

²⁹ Fol. 12. El manuscrit publicat per Madurell diu: «yloters rigurós o duplicat és sis sous y vuit diners per lliura».

³⁰ Possiblement es tracta d'un error del copista, que va confondre l'abreviatura de diners amb un 8.

³¹ *Constitucions...*, lib., IV, tit. XXXI, n.º 2, p. 344.

³² *Constitucions*, lib., IV, tit. XII, n.º 1, p. 122-125.

³³ SOLSONA, *Laudemiorum lucerna...*, resumit al manuscrit, p. 88-92.

³⁴ Fol. 19 v.º. Així i tot, segons les *Consuetudines*, el senyor acostumava a perdonar en aquest darrer cas un terç del terç, de manera que es pagava igualment el terç (50 - 50/3 = 33,33). *Consuetudines*, p. 336. SOCARRATS, *In tractatum*, p. 546.

³⁵ Fol. 20. *Consuetudines*, p. 153-154 i 339.

i la resta a la revenda³⁶, si bé adverteix que sobre aquest particular hi ha disparitat d'opinions³⁷. Finalment podem situar en aquest apartat la nota sobre la successió dels fills il·legítims, permesa pel costum del bisbat de Girona i tractats igual que els legítims en qüestió de luïsmes pels béns que el pare els hagués deixat³⁸.

Els percentatges dels principals pagaments censals surten repetidament i no sempre de forma concordant. Així, després de dir que la tasca és un onzè i el braçatge un quinzè³⁹, introdueix un apartat sota el títol «Tascha a diversas raons o mesuras»⁴⁰ on parla de tasques a la setena, a la dotzena o a la desena i més endavant identifica tasca i braçatge («qui confessa fer brasatge es dir y fer lo mateix que tascha, ço es, la unsena mesura») encara que cita també pagaments a la setena i a la vintena, aquest darrer documentat en un llibre sobre el castell d'Almenar, al Segrià, que es trobava a l'Arxiu reial de Barcelona i en una cita de Solsona⁴¹. Igualment indica que les mencions de quarts, quints, sisenes, sobreenten agrer, si bé l'agrer, sense altra menció, és sinònim de tasca⁴². Fa menció també de les «esquillades», cens típic del monestir de Sant Daniel de Girona, equivalent a tres mitgeres del gra que s'anomeni⁴³, interpretació errònia de les *Consuetudines*⁴⁴ on es diu que les «esquillades» són tres quarteres d'ordi, tres de civada i mitja d'espelta a mesura de Girona.

Equivalències de monedes, mides i mesures.

Una gran part del manuscrit va dedicada a l'esclariment de les equivalències de monedes, mesures de superfície i de capacitat. Pel que fa a les monedes no es pot dir que l'autor del manuscrit anés gaire ben encaminat. Recordem que la menció de doblenc, tern o bé quatern de les monedes indica la quantitat de diners de plata que contenia cada sou teòric, de manera que les de doblenc en contenen 2/12, les de tern 3/12 i les de quatern 4/12. En canvi el manuscrit fa equivaler 3 s. 6 d. de doblenc a 2 s. de tern, quan el seu valor just serien 2 s. 4 d. (o bé 2 s. de tern igual a 3 s. de doblenc)⁴⁵. A continuació, i ací l'error pot ser simplement de còpia, 300 s. de doblencs són fets equivalers a 100 s. de tern i no a 200 com seria correcte. Més avall 14 s. de doblencs són assimilats a 9 s. 6 d. de tern, quan en realitat en valien només 9 s. 4 d. L'encerta en canvi en la relació entre moneda de tern i de quatern, tant en la valoració teòrica com en l'exemple que cita.

³⁶ Fol. 19 v.º. Aquesta opinió, si bé també amb dubtes, és l'expressada per Jayme Tos y URGELLÉS, *Tratado de la Cabrevación según el derecho, y estilo del Principado de Cataluña*. Barcelona, 1874, cap. VI, n.º 27.

³⁷ Per exemple, SOCARRATS, *In tractatum...*, p. 552-556, estableix una àmplia casuística i sembla inclinar-se per l'opinió que no s'ha de pagar res fins a l'expiració del termini fixat per la carta de gràcia, tant si hi ha revenda com si no.

³⁸ Fol. 19 v.º. *Consuetudines*, p. 337.

³⁹ Fol. 12 v.º. *Consuetudines*, p. 452.

⁴⁰ Fol. 15.

⁴¹ SOLSONA, *Laudemiorum lucerna...*, fol. 94.

⁴² Fols. 16 v.º i 18 v.º.

⁴³ Fols. 19 v.º.

⁴⁴ *Consuetudines...*, p. 452.

⁴⁵ Fol. 13 v.º. 3 s. 6 d. són 42 d. que a un contingut plata d'1/6 serien 7 d. de plata pura. 2 s. són 24 d., que a 1/4 de contingut plata serien 6 d. Per equivaldre a 7 d. de plata es necessitarien 28 d. (2 s. 4 d.) de tern.

Tampoc no aconseguí escatir gaire millor les mesures de superfície⁴⁶. De fet es pot dir que es limita a acumular notícies disperses que copia tot i saber que resulten contradictòries. De tota manera és útil la menció de la vessana de 900 canes quadrades («trenta canes a tot caire») i del seu divisor el saïó (112,5 canes quadrades), al seu torn sotsdivisor de la parellada (1125 canes quadrades). Però erra en fer equivaler la mujada barcelonina a una vessana i mitja de Girona⁴⁷ i igualment va perdut quan tracta d'establir el valor del jornal o del seu equivalent el *iugerum* llatí, ja que troba que de vegades es considerat equivalent a la vessana, altres a una vessana i mitja i altres a dues vessanes, i així ho copia sense fer més comentaris. Finalment fa menció de l'aiminada del Rosselló, equivalent a dues vessanes, menció que tampoc no sembla gaire exacta.

Va més ben guiat, però, en les mesures, donat que tenia a la seva disposició l'enquesta portada a terme per la Generalitat de Catalunya en compliment d'un acord de les Corts de Montsó de 1585⁴⁸, que cita en parlar de les mesures de Girona⁴⁹. Les mesures de Barcelona, que també copia, podien ser tretes del mateix volum de les mesures de Girona, ja que com que la reducció es feia amb les mesures de Barcelona, aquestes eren copiades al davant de les reduccions de cadascuna de les vegueries. El manuscrit conté les mesures, no solament de Girona, sinó de bastants pobles de la seva vegueria, citats generalment en el mateix ordre que figuren a la reducció, però amb algunes excepcions, principalment perquè intercala algunes mesures censals que no figuren a l'enquesta de la Generalitat i copia també les mesures de Banyoles (de la vegueria de Besalú) que devia necessitar per a aclarir el valor de la mitgera censal de «pastreny» que apareix com a mesura censal a la Móra i a Viladàsens. L'atenció que presta a les mesures censals és una bona mostra de per on anaven els interessos de l'autor. En conjunt, deixant a part Barcelona, el manuscrit reproduïx les mesures de vint-i-set poblacions i sis valls o bé baronies a més de les mesures censals de nou pobles dels quals no consten altres mesures, totes elles reduïdes a les mesures de Barcelona⁵⁰. Normalment la còpia és correcta, si bé hi hem trobat alguns errors; així, en tractar de la quarta d'oli de Barcelona diu que és una seixantena part de quartà en lloc d'una setzena, en tractar de la quartera de Vilobí⁵¹ diu que el quartó són dos quartans, set dotzens, un quarta, vuitè... en lloc de dos quartans, set dotzens i un quaranta-viutè; com es pot veure fàcilment, es tracta de petites errades fàcilment detectables en el seu context.

No podem ara fer la reducció de les mesures del manuscrit a unitats actuals, però aquesta pot ser feta sense problemes sabent que la quartera de Barce-

⁴⁶ Fol. 14.

⁴⁷ La vessana eren 30 per 30 canes de Girona d'1,58 m., o sigui 2.246,76 m² i una vessana i mitja 3.370,14 m². La mujada en canvi eren 25 per 25 destres de Barcelona de 2,813 m., que donen 4.945,60 m² per a la mujada; aquesta feia per tant no una mujada i mitja, sinó més de dues. Hem fet els càlculs segons les reduccions que resulten de les equivalències que dona l'enquesta portada a terme per la Generalitat de Catalunya, que esmentem tot seguit. Prenent com a base les equivalències que es troben a la Gran Enciclopèdia Catalana els resultats difereixen, però no de manera significativa.

⁴⁸ ACA, *Generalitat*, G-22. El volum corresponent a la vegueria de Girona és el V. Gaspar Feliu prepara la publicació d'un resum d'aquesta enquesta.

⁴⁹ Fol. 21 v.º.

⁵⁰ Donem les equivalències de Barcelona segons DIRECCIÓN GENERAL DEL INSTITUTO GEOGRÁFICO ESTADÍSTICO, *Equivalencia entre las pesas y medidas usadas antiguamente en las diversas provincias de España y las legales del sistema métrico decimal*. Madrid, 1866, obra oficial publicada al moment de la imposició del sistema mètric.

⁵¹ Fols. 20 v.º i 25 v.º.

lona feia 69,518 l., la carga de vi 121,6 l., la carga d'oli 124,5 l., el marc de 8 onces 268,35 grams, el quintar 41,6 kg., la cana 1,555 m. el destre 2,813 m.

CONCLUSIONS

Qüestions de drets hereditaris, però sobretot qüestions de drets senyorials, ja fos en la seva definició o el seu abast ja fos en les parts de collita a pagar o bé en l'exacta capacitat de les mesures: heus ací les principals preocupacions d'un notari gironí del s. XVII, però també del seu hereu barceloní de la segona meitat del XVIII. El règim senyorial, les arrels medievals del qual surten a la llum més d'un cop a l'hora d'aportar documentació acreditativa, no sembla haver-se adonat gens del pas de l'Edat Mitjana a l'Edat Moderna i no gaire de la Sentència arbitral de Guadalupe.